

Warszawa, 06-08-2022 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

XI.402.1.2022.MWR

Pani

Anna Schmidt

**Pełnomocniczka Rządu ds.
Równego Traktowania**

**Ministerstwo Rodziny i Polityki
Społecznej**

ePUAP

Szanowna Pani Minister!

Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje zadania niezależnego organu do spraw równego traktowania.¹ W tym zakresie analizuje, monitoruje i wspiera równe traktowanie wszystkich osób, w tym bada stopień przestrzegania przez organy władzy publicznej zasady równego traktowania. Zadaniem Rzecznika jest ponadto opracowywanie i wydawanie niezależnych sprawozdań i zaleceń odnośnie do problemów związanych z dyskryminacją. Dodatkowo, jako organ monitorujący wdrażanie w Polsce postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych²,

¹ Zob. art. 18 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r. poz. 627, t.j. ze zm.).

² Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169, ze zm.).

Rzecznik dokonuje analizy tego, w jakim stopniu określony w niej standard ochrony znajduje odzwierciedlenie w obowiązującym prawie i praktyce jego stosowania.

Pandemia COVID-19, z której kolejnymi falami walczyliśmy od wiosny 2020 r., zrodziła szereg nowych wyzwań w wielu obszarach życia, w tym w sferze edukacji. Rzecznik Praw Obywatelskich – uwzględniając przede wszystkim wnioski, jakie otrzymywał od obywateli – na przestrzeni tego czasu przedstawiał swoje uwagi i zalecenia również w ww. zakresie, w tym w sposób szczególny odnoszący się do sytuacji uczniów z niepełnosprawnościami.³ W uzupełnieniu chciałbym przedstawić Pani Minister raport z badania jakościowego zrealizowanego na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich pt. **„Sytuacja uczniów z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19”**.

Badanie zostało zrealizowane przez zespół badawczy Research Eye w okresie od 29 października do 7 grudnia 2021 r. Celem przeprowadzonego badania było zidentyfikowanie barier i wyzwań, na jakie napotkali uczniowie i uczennice z różnymi niepełnosprawnościami, uczęszczający/e do szkół podstawowych w czasie pandemii COVID-19 oraz ocena sposobu, w jaki przedstawiciele władz publicznych odpowiedzieli na te wyzwania. W badaniu wykorzystane zostały dwie jakościowe techniki badawcze: indywidualne wywiady pogłębione z dyrektorami szkół podstawowych i rodzicami uczniów z niepełnosprawnościami oraz zogniskowane wywiady grupowe z

³ Wystąpienie RPO do Ministra Edukacji Narodowej z 22 listopada 2021 r. w sprawie VII.7037.45.2020, dostępne na stronie RPO pod adresem:

[https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-](https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-11/Wyst%C4%85pienie_RPO_do_MEiN_22.11.2021.pdf)

[11/Wyst%C4%85pienie_RPO_do_MEiN_22.11.2021.pdf](https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-11/Wyst%C4%85pienie_RPO_do_MEiN_22.11.2021.pdf) [dostęp z dnia 1 sierpnia 2022 r.];

Wystąpienie RPO do Ministra Edukacji i Nauki z 5 lutego 2021 r. w sprawie XI.7036.3.2021, dostępne na stronie RPO pod adresem:

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Sekretarz%20Stanu%20Ministerstwa%20Edukacji%20Narodowej%20-%20Marzeny%20Macha%C5%82ek.pdf>

[dostęp z dnia 1 sierpnia 2022 r.]; wystąpienie RPO do Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 maja 2020 r. w sprawie VII.7037.45.2020 dostępne pod adresem:

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20Ministra%20Edukacji%20Narodowej%20ws.%20wykluczenia%20uczni%C3%B3w%20w%20czasie%20epidemii%2015.05.20.pdf> [dostęp z

dnia 1 sierpnia 2022 r.]; wystąpienie RPO do Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 kwietnia 2020 r. w sprawie VII. 7037.58.2020 dostępne na stronie RPO adresem:

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20MEN%2C%2028.04.2020.pdf> [dostęp z dnia 6

czerwca 2022 r.]; wystąpienie RPO do Ministra Edukacji i Nauki z 24 kwietnia 2020 r. w sprawie XI.7036.13.2020, dostępne na stronie RPO pod adresem:

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Ponowne%20WG%20do%20MEN%2C%2024.04.2020.pdf> [dostęp z dnia 1 sierpnia 2022 r.].

nauczycielami w różnych typach szkół podstawowych współpracujących z uczniami z niepełnosprawnościami.

Biorąc pod uwagę wyniki przeprowadzonego badania chciałbym zwrócić uwagę Pani Minister na kwestie zasygnalizowane niżej, a ujęte szerzej w raporcie, który uprzejmie przekazuję w załączeniu do niniejszego pisma. Pragnę wyrazić nadzieję, że przedstawione w opracowaniu wnioski będą pomocne i przyczynią się do podjęcia niezbędnych działań w zakresie zapewnienia uczniom z niepełnosprawnościami odpowiednich warunków realizacji prawa do edukacji również w warunkach sytuacji nadzwyczajnej. Należy bowiem pamiętać, że ze względu na dbałość o bezpieczeństwo zdrowotne społeczeństwa może ponownie wystąpić konieczność wdrożenia nauczania w formie niestandardowej. Warto rozwinąć pozytywne doświadczenia z okresu edukacji zdalnej (jak zwłaszcza nowe techniki i metody nauczania), ale też zidentyfikować nieprawidłowości i wypracować środki zaradcze, które ograniczą ich występowanie w przyszłości.

1. Zidentyfikowane bariery i trudności

Uczniowie i uczennice w trakcie edukacji zdalnej doświadczali dyskryminacji w trzech obszarach: dostępu do edukacji, dostępu do informacji oraz podmiotowego traktowania. Poważne bariery w zapewnieniu dostępu do edukacji w czasie pandemii wynikały z utrwalonych negatywnych stereotypów, tj. w szczególności przekonania, że edukacja on-line jest niemożliwa do realizacji w przypadku osób z niepełnosprawnościami oraz braku partnerskiego traktowania uczniów i uczennic z niepełnosprawnościami. Dostęp do edukacji zdalnej dla uczniów z niepełnosprawnościami ograniczały też z góry przyjęte założenia (dyrektorów, nauczycieli) o braku sensu organizowania spotkań w formule on-line dla tej grupy uczniów. W połączeniu z niewystarczającymi kompetencjami wielu nauczycieli i nauczycielek w zakresie pracy z uczniami z niepełnosprawnościami w czasie edukacji zdalnej w wątpliwość można poddać wdrażanie edukacji włączającej w szkołach. Okres pandemii pokazał też jednak, że dla większości uczniów o różnych stopniach

niepełnosprawności nauka w formie zdalnej nie jest adekwatna do ich potrzeb i specyfiki niepełnosprawności.

2. Edukacja włączająca w programie ds. równego traktowania na lata 2022-2030

Jak wskazano w Krajowym Programie Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2022-2030⁴, obecnie w systemie edukacji brakuje kompleksowych rozwiązań służących wspieraniu nauczycieli przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, w tym z niepełnosprawnościami.⁵ W odpowiedzi na to wyzwanie, zaplanowane zostało zadanie wsparcia szkół i przygotowania nauczycieli oraz specjalistów do pracy z dziećmi i młodzieżą ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi poprzez upowszechnianie narzędzi diagnostycznych i edukacyjnych wspierających rozpoznawanie, opracowywanie wytycznych z zakresu dostosowywania materiałów edukacyjnych, w tym elektronicznych, do rodzaju niepełnosprawności uczniów oraz informacji na temat zasady uniwersalnego projektowania w edukacji. Zadanie to ma być realizowane w trybie ciągłym przez cały okres obowiązywania Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania.

Również w świetle wyników badania przeprowadzonego na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich stwierdzono, że liczne wątpliwości wśród nauczycieli budziła rola nauczyciela wspomagającego w trakcie edukacji zdalnej oraz konieczność jego współpracy z nauczycielem prowadzącym zajęcia. W trakcie pandemii rolę asystenta czy nauczyciela wspomagającego musieli wykonywać rodzice, którzy z uwagi na brak kompetencji pedagogicznych i przedmiotowych napotykali na dodatkowe trudności. W przedstawionym kontekście niezwykle istotne jest szkolenie nauczycieli, jak i osób wspierających uczniów z niepełnosprawnościami w trakcie edukacji w celu maksymalnego wykorzystania potencjału uczniów oraz wsparcia zgodnie z ich

⁴ Uchwała nr 113 Rady Ministrów z dnia 24 maja 2022 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2022-2030 (M.P. poz. 640; dalej jako: „Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania”).

⁵ Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, str. 66.

potrzebami. Projektowane działania powinny również uwzględniać postanowienia Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 ze szczególnym uwzględnieniem działania 2.1 w ramach priorytetu III edukacja.⁶

3. Oferta szkoleniowa w zakresie nauki zdalnej i hybrydowej z uwzględnieniem potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami

W trakcie przeprowadzonego badania nauczyciele podkreślali, że zaproponowana oferta szkoleniowa w zakresie nauki zdalnej i hybrydowej nie obejmowała działań na rzecz uczniów z niepełnosprawnościami. Brakowało również źródeł informacji, które wspierałyby pracę nauczycieli z uwzględnieniem możliwości i potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami. Nauczyciele bazowali zatem na własnej intuicji, wiedzy i umiejętnościach. W świetle Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, władze publiczne muszą zapewnić, aby wszyscy nauczyciele zostali przeszkoleni w zakresie edukacji włączającej i aby szkolenie to opierało się na modelu niepełnosprawności opartym na prawach człowieka.⁷ Oczekiwania te wiążą się z koniecznością przygotowania nauczycieli do jak najpełniejszego wdrożenia edukacji włączającej w Polsce. Z aprobatą przyjąłem, że odpowiednie szkolenia mają być prowadzone stale i bezpłatnie, aby umożliwić podnoszenie kompetencji grup odbiorców w zakresie edukacji włączającej.

Wskaźniki procesów, takie jak zmiana dostępności środowiska fizycznego, dostosowanie programów nauczania czy szkolenia nauczycieli, umożliwią monitorowanie postępów transformacji systemu edukacji. Odpowiednie działania powinny zostać uwzględnione w ramach planowanego opracowania programów doskonalenia dla pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek

⁶ Strategia na rzecz osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2030, priorytet III edukacja, działanie 2.1 Opracowanie rozwiązań legislacyjnoorganizacyjnych ukierunkowanych na zapewnianie dostępności i podnoszenie jakości edukacji włączającej, str. 175, dostęp pod adresem: <https://monitorpolski.gov.pl/M2021000021801.pdf> [dostęp z dnia 1 sierpnia 2022 r.].

⁷ Komentarz Ogólny nr 4 (2016) na temat prawa do edukacji włączającej, pkt 36, dostęp pod adresem: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsnbHatvuFkZ%2bt93Y3D%2baa2r7WiHwAXZ%2fg9E0uHt5DxBGZc%2fFYqJnjv7FqnztqhiHjL6HK2ahbb93gALzYRp%2fNPbB4kYh9RqO15ijXwSYDQWO> [dostęp z dnia 1 sierpnia 2022 r.].

doskonalenia nauczycieli, nauczycieli szkół w szczególności prowadzących kształcenie zawodowe, kuratoriów oświaty, wykonujących zadania z zakresu edukacji włączającej odnoszących się do równego traktowania dzieci i młodzieży ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi i promowanie tej problematyki w programach form doskonalenia.

Zaprezentowane badanie, a także liczne skargi, które wpłynęły do mojego Biura, uwidaczniają, że jednym z istotniejszych zagadnień w trakcie pandemii COVID-19 jest zapewnienie dostępu do edukacji zgodnie z potrzebami i możliwościami uczniów z niepełnosprawnościami. Uznanie włączenia uczniów z niepełnosprawnościami w społeczeństwo za kluczowy element realizacji prawa do edukacji ugruntowało się w ciągu ostatnich 30 lat i zostało zapisane w Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, pierwszym prawnie wiążącym instrumencie zawierającym odniesienie do edukacji włączającej o wysokiej jakości i sprawiedliwym charakterze. Edukacja włączająca ma zasadnicze znaczenie dla osiągnięcia wysokiej jakości edukacji wszystkich uczniów, a także dla rozwoju integrujących, pokojowych i sprawiedliwych społeczeństw.

Wyrażam nadzieję, że przedstawione w opracowaniu wnioski będą pomocne i przyczynią się do opracowania rozwiązań legislacyjno-organizacyjnych ukierunkowanych na zapewnianie dostępności i podnoszenie jakości edukacji włączającej. Działając na podstawie art. 16 ust. 1 w zw. z art. 17b pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r. poz. 627, t.j. ze zm.), zwracam się do Pani Minister z uprzejmą prośbą o analizę raportu i podjęcie działań, we współpracy z odpowiednimi organami, w celu wdrożenia sformułowanych w nim rekomendacji.

Załącznik 1

Łączę wyrazy szacunku

Marcin Wiącek
Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/